

Потреби та проблеми родин військовослужбовців, які виникають у шкільному середовищі

Інформаційна довідка за результатами
інтерв'ювання батьків учнів

Сім'я відіграє важливу роль в житті та розвитку кожної людини, а особливо, у складні часи, наприклад такі як війна. Саме завдяки сім'ї людина отримує не тільки спілкування, але й безумовну любов та прийняття, емоційну стабільність, підтримку, вона надихає, дає опору, надію. Чимало військовослужбовців бачать у своїй родині надійний тил. Адже думка, що хтось тебе чекає у рідному домі в певних випадках може навіть врятувати життя. Проте зараз родини військовослужбовців відчують на собі щоденні хвилювання, стрес, тривогу, страх.

Саме тому важливо допомогти таким родинам, підтримати їх, запропонувати те, що їм дійсно зараз потрібно. Для цього ми маємо розуміти їхні особливості, що вони переживають та що відчують. Це допоможе надати їм комплексну психосоціальну підтримку: вчасно зреагувати, стати опорою при втраті, допомогти витримати невідзначеність чи тривогу через очікування близької людини.

Громадська організація «Центр інноваційної освіти «Про.Світ» у травні-червні 2024 року провела **анонімне інтерв'ювання** дружин військовослужбовців, у яких є діти шкільного віку.

Це інтерв'ювання допомогло виявити потреби і проблеми сімей військовослужбовців, які виникають у шкільному освітньому середовищі. Результати цього інтерв'ювання можуть бути корисними для освітніх управлінців, освітян, працівників психологічної служби школи у питаннях надання психосоціальної підтримки дітям та членам родин військовослужбовців у шкільному середовищі під час війни.

Також результати інтерв'ювання використані при формуванні змісту **онлайн-курсу «Спільна мета: підтримка родин військовослужбовців»**, який спрямований на навчання педагогів щодо створення середовища психосоціальної підтримки у школі для членів родин військовослужбовців. Попередній запис на онлайн-курс буде відкрито у серпні 2024 року на сайті Про.Світ у розділі [Курси](#).

В інтерв'ю взяло участь **5 осіб із 5 громад 4 областей України** (Чернівецької, Дніпропетровської, Київської, Черкаської). Серед респондентів були працівники закладів загальної середньої освіти (3 особи); вдови військовослужбовців (3 особи) і жінки, які чекають чоловіка з війни (2 особи). Усі учасниці мають дітей шкільного віку.

Учасники інтерв'ювання поділилися своїми труднощами, проблемами і переживаннями, що виникають під час їхньої взаємодії з вчителями, колегами та іншими дітьми у шкільному освітньому середовищі та дали відповіді на такі запитання:

Чи в цілому задоволена навчанням ваша дитина, чи любить вона школу? Як їй навчатися під час війни?

Навчається вона добре. Навчанням задоволена. Ходить ще й на додаткові заняття. У школі є друзі. Вона як звичайна дитина, яка іноді лінується, яку іноді треба контролювати, заставляти, направляти. Проблем з навчанням не має. Вдячна їй, що вона така. *(респондент 1)*

Навчається він добре. Сказати, що йому подобається – ні, не подобається. У деяких моментах винні вчителі, тобто вони не цікаво розповідають, вони упереджено ставляться до дитини. От за що мені і сину боляче, так це за те, що зараз історія України у них викладається не цікаво, йому не цікава історія України. Я знаю цю вчительку і манера її викладання не змінилася з часів ще, коли я навчався, а це 20 років минуло. Багато навантаження, особливо 1–4 класи. Це було дуже важко, дуже багато було завдань. Вони не встигали проходити на уроках весь цей обсяг. Сину не подобається саме те, що багато завдань задають... Секції ми відставили в сторону, тому що не встигали, бо він приходив і після боксу займався домашніми завданнями. 5-й клас, я не знаю чому, але він якось справляється швидше. Чи він десь мухлює, тому що оцінки трошечки почали хромати, але ж тут теж перехідний період, коли пристосовуєшся до кожного викладача. *(респондент 3)*

Син просто не хоче в школу ходити, тому що йому там просто не цікаво. Тобто, якогось психологічного, фізичного тиску на нього немає. Він нормально туди ходить... Я намагаюсь донести йому, що людина має бути освіченою і розумною, і це може дати тільки школа. Тобто, так, ми можемо наймати репетиторів, але у нас має бути базова середня освіта, тому що без неї він нікуди далі в світі не піде... І, до речі, він цікавиться астрономією, космосом, всесвітом – все це йому цікаво. Він читає, дивиться якісь ролики. Він бере звідти більше інформації, ніж, скажімо, з деяких шкільних занять. Там цікавіше, там розказують, показують... *(респондент 3)*

В класі сина діти дуже добре прийняли, не було конфліктів, що ти переселенець, ти приїхав з півдня... Він знайшов собі найкращого друга тут, саме тут. От скільки шкіл не було, а саме тут він знайшов. Цей друг у нього з Донецької області. Вони також переїхали сюди, вони теж сім'я військових... Діти у класі сприйняли їх. Немає ні булінгу, нічого не має, але дуже багато залежить від класного керівника. Класний керівник у нас – молодий спеціаліст. І наскільки вона згуртувала, підготувала колектив... Син приходив додому і мені здається, що він нарівні зі мною говорить. Тому адаптація в нього дуже добре пройшла. І ніхто не питає, оце теж є одним із таких важливих моментів, ніхто не нагадує. Всі знають, але ніхто не нагадує, що в тебе тато загинув... *(респондент 4)*

Як дитина проговорює чи проявляє свою ситуацію в шкільному середовищі?

Вона нічого не розкажує. Вона тримає все в собі. Не дивиться із жалістю на інших татів, такого немає. З нами живе мій брат. Тобто, у неї є поруч дорослий чоловік. Так, він не її батько, але він бере участь у її вихованні, навчанні, допомагає. Те, що в неї немає дорослого чоловіка поряд на ній не сказується. Але вона не проговорює, боїться казати що мій тато на війні, чи щось подібне. Таких фраз немає. Але вона пишається. Вона розуміє все. Не хизується цим перед дівчатами, перед подружками, але і коли її запитують, то вона пишається батьком, що він захищає... (респондент 1)

Він взагалі не говорить про це в школі. Він і не буде говорити. І вдома не говорить. Він вдома плаче так, щоб його ніхто не бачив. (респондент 2)

Якщо у сина запитати «Як там в школі?», то він відповідає «Все нормально». Тобто, він не говорить... Бувають такі моменти, коли навіть він в школі більше мовчить. Думаю, що він про це говорити не буде, тому що і вдома він не каже... Сьогодні спостерігаю дуже часту зміну настрою. Бо зараз все добре, а потім якийсь момент і все... «Я не хочу, я не піду». Наприклад, було свято «Мама, тато, я – спортивна сім'я». Син сказав, що ми не приймаємо участі, тому що в нас немає тата... (респондент 5)

Як дитина комунікує з вами? Як ця ситуація вплинула на неї чи на стосунки із вами?

Син сумує за татом, завжди запитує «Чого тата нема? Коли ж він вже приїде?». Але справа в тому, що він вже починає дорослішати, і трошечки відходить від нас. Тобто, якщо раніше він більше до нас линув, комунікував, то зараз у нього є друзі. Так, він за нами сумує. Він каже що любить нас, але в принципі, він вже дорослий і це відчувається. (респондент 3)

Він в школі, в класній цій атмосфері він живе, йому комфортно, йому все добре. Коли додому приходять – це 4 стіни, в дитячій розвішаний прапор, підписаний «Синулі від тата», який чоловік колись привіз з АТО. Він у нас на всю стіну, і я не можу його зняти. Висять і всі його нагороди, всі його шеврони. Розумієте, син приходять додому, запалює біля фотографії лампадку – все... От у нього оце вже триває 2 роки... Я з цим нічого не можу зробити. Возила до психологів... Тобто такий він у мене, закритий. Він не хоче нікому нічого розказувати. Йому це болить і тому він прийняв таку позицію... (респондент 4)

Буває в сина такий стан, що от йому хочеться тата і все... «Мама, давай подивимось якесь відео там, де тато», «Давай подивимось, де тато розчісує маленьку сестричку»... Тобто такі моменти є. Але він не підпускає нікого, щоб йому допомогти, він каже: «Мам, прийде час, все буде добре, але тато з нами». Тобто він наскільки відчуває його. Він не плаче вже. Він може заплакати тоді, коли мене накриє вдома,

буває таке, в складні моменти... І тоді він просто біля мене. Він заміняє моїй меншій донечці, можна сказати, тата. От він прийняв таку позицію. Все, він дорослий.
(респондент 4)

Коли я плачу, то син мені каже «Мама, все буде добре, ти повинна взяти себе в руки. Якщо ти не будеш плакати, я плакати не буду і буде все добре». От знаєте, він взяв на себе мою роль, він в один момент став дорослим... Зараз я їм кажу «Тато пішов, але він з нами і він дивиться на нас. Я з вами і повинна вам все дати і ви повинні тепер робити так, як вас тато вчив». Я постійно на цьому наголошую, щоб вони говорили про це, щоб вони не боялись... (респондент 5)

Спостерігаю за сином, що він дуже часто допізна не спить. От раніше так не було... А зараз він може рано прокинутися в школу, але все одно, ввечері він допізна не може заснути. Я питаю «Чого ти не спиш?», – «Не можу заснути». (респондент 5)

Старший син вже більше у собі тримає, важко витягти щось, щоб він розказав... І якщо щось починаєш казати, то у відповідь він може агресивну фразу викинути...
(респондент 5)

Чи відчували ви, як мама, якість особливе ставлення у школі, у зв'язку з тим, що дитина має статус родини військовослужбовця? Якісь додаткові послуги через шкільне середовище для вашої родини надаються?

Так, у неї є пільги на харчування... Безкоштовний табір цього літа для дітей військовослужбовців, але це по місту організували на базі позашкільного закладу... Ну а так, ще участь у благодійних акціях... (респондент 1)

Нічого. У нього там є якась пільгове харчування, від якого ми відмовились, тому що він все одно не харчується. Ну і в принципі все. А, ще подарунки були на Новий рік. (респондент 3)

В нашій школі почалось все з адміністрації, тут адміністрація просто класна. Перед тим, як в мене син зайшов у новий клас, діти уже були підготовлені... Адміністрація викликає класного керівника, пояснює «Ось, це дитина, наприклад, у якої загинув тато. Тобто, вона може бути травмована, зверніть на це увагу». Розумієте? Ось така співбесіда... Я переїхала, коли вже чоловік в мене загинув... І ось адміністрація наскільки піднесла, описала по-розумному ситуацію. Знаєте, оцей індивідуальний підхід... От дійсно, індивідуальний підхід при зарахуванні – оце я побачила тут і це мені дуже сподобалося як мамі і як вчителю. І вчителі – вони слухають адміністрацію, вони не те що слухають, а чують! І ось вони пропрацьовують спочатку з класом, а потім, коли дитина потрапляє в цей класний колектив, то в мене син взагалі нічого не відчув, що він не в той клас прийшов, що він, наприклад, з ними не навчався 6 років. Ніби з першого дня він з ними вчився всі 6 років... (респондент 4)

Чи ваша дитина відчула якесь особливе ставлення від інших дітей, вчителів у школі, у зв'язку з тим, щовона має статус родини військовослужбовця?

На початку до меншого сина підходили, питали діти «Що сталося?». І його це не те, що ображало... йому було ніяково. Він сам приходив і казав про це ... Я б не сказала, що у школі робиться акцент на цьому, чи виділяється якое, ні. Я знаю, що на початку він приходив і питав мене: «Чому вони мене чіпають? Чому вони в мене питають? Я не хочу про це говорити». І спочатку були такі моменти, коли він казав «Я не піду в школу». Я запитую, чому не підеш: «Ну тому, що там один хлопець постійно питає, а я не хочу про це говорити...». (респондент 5)

Як ваша дитина взаємодіє та комунікує з іншими учнями у класі?

В сина є друг один, стовідсотковий... Друзів дуже мало. І більше він якое майже ні з ким не здружується. Після тої події він не знайшов собі жодного нового друга... Йому краще, комфортніше навіть самому. (респондент 2)

У сина є певне коло, хлопці в основному. Є ті, які дратують і, він їх не чіпає, а вони його не чіпають... Булінга нема, ніхто не тролить, не ображає. Є шкільні друзі. Поза школою у них спілкування – це вайбер і комп'ютер. І буває вони розмовляють цілими днями. Нікуди не ходять майже. Після школи, коли йдуть додому, то можуть вийти на майданчик, погуляти... (респондент 3)

Були діти, які підходили до сина і казали, що «У мене теж тата немає»... І от один хлопець казав: «В мене теж немає і нічого – ми живемо»... Діти, які у дворі, вони підтримували. Казали: «Не плач, приходь до мене в гості». Деякі, наприклад, також тата немає і хлопець, якого бабуся виховує, говорить, що «все буде добре». Тут є діти, що все сприймають. В класі не було агресії... Питання задають, йому можливо важко це сприймати, але агресії не було – ні один, ні другий не говорив про це. (респондент 5)

У сина є друг, у нього теж батько зараз військовослужбовець. Він каже, що вони між собою можуть обговорювати, що в нього тато загинув, а в того служить. Діляться. (респондент 5)

Є діти переселенці в класі і їм боляче від того, як до них ставляться. Вони самі кажуть: «Ми відчуваємо, що ми не те що не такі, а от з іншої реальності». Нормально вони спілкуюся, але все одно є відстороненість якась. (респондент 5)

Чи є в шкільному середовищі серед дітей розмови, які можуть навіть переростати у конфлікти, що мій батько служить, а твій ні, чому?

Такого нема, я від нього такого ніколи не чула. Можливо, якби його батько не служив, то до нього були б якісь розмови. Він нікому нічого не говорить і так, щоб він розказував, що хтось там побився через те, що в одних батьки служать, а у інших ні – такого не було. *(респондент 3)*

Син приходиться і мені каже «Сьогодні у нас була виховна година. І знаєш, що нам вчителька сказала? Що одні можуть йти воювати, а інші не можуть. Вони психологічно не готові, але вони допомагають тут на місці, бо комусь треба водити автомобіль, комусь треба працювати лікарем, комусь треба вчити». Розумієте, вона повністю перелік професій сказала, від яких і наше життя залежить. Тобто наскільки піднесла дітям. І мені це дуже подобається... *(респондент 4)*

Ні. Я не думаю, що серед них є такі фрази. Можливо, син таке може сказати, я не здивуюся. Тому що коли батько приїжджав, він казав: «Хто як не ми? Кожен справжній чоловік повинен захищати дітей, свою родину, батьків. А ті, хто ховаються – боягузи». Тобто, можливо, чуючи це, син може сказати таке серед друзів. *(респондент 5)*

У старшого сина є такі питання: «Знайти того, хто винен в цьому... А інших тато... А мій... А чому наш? А чому той не йде? Він захищав тебе, захищав брата, захищав мене, інших, Україну... А чому тоді наш пішов захищати, у нього є діти, а чому інші, у кого є діти, вони не пішли? Я сумую. Мені не вистачає його...». *(респондент 5)*

Коли школа дізналася, що загинув ваш чоловік, чи була якась розмова з дитиною, чи з вами? Можливо робота з класом? Чи був якийсь контакт? З дітьми хтось поговорив?

Ні, психолог не говорив з дитиною. Це сталося у 2022 році і тоді всі були на дистанційці і ще це був кінець навчального року. І пішли до школи через півроку. Через півроку вже зрозуміло, що він прийшов до школи ніби як звичайна дитина. Психолог не працював, ніхто не говорив. Я вчительці повідомила через певний проміжок часу. Вчителька спитала дозвіл, чи можна, щоб зробити оголошення та можливо якісь збори. Я сказала що такої потреби немає. Але потім голова батьківського комітету написала в батьківську групу повідомлення. Мене це трохи «пошкрябало»... *(респондент 2)*

Тільки один раз випадок був, що коли було свято, то вчителька запропонувала розповісти про тата... *(респондент 2)*

Коли мені повідомили про смерть чоловіка, діти в класі бачили це все на власні очі. Я не пам'ятаю, як я себе в цей момент поводити. Я коли вийшла, то мабуть, кричала, я так думаю, тому що вибігли вчителі. Тому мені було важко потім виходити

на роботу. І діти спочатку дуже боялися, вони тихо себе поводили. Я от сама вийшла і не знала як себе поводити... Але я не думаю, що з ними про це в школі проговорювали і пояснювали... (респондент 5)

Чи працює в школі психолог саме з категоріями дітей військовослужбоців. Чи в цілому ваша дитина знає, що в школі є психолог?

Я не зверталася із запитом по своїй дитині. Особливої потреби, щоб зверталася я, чи класний керівник, у нас не було. Донька знає, що є психолог. Вона приходила до них з тестуванням на початку року. Я їй кажу, що якщо тобі потрібно, то класному керівнику кажеш і, вона знає до кого можна звернутися... (респондент 1)

Справа в тому, що ніби він був. Але у нас зараз взагалі якісь проблеми з кадрами, у нас і медсестри немає. Він точно був, у початкових класах. Зараз, мабуть, ні. Я підписана на сторінку нашої школи – жодного заходу від психолога я не бачила. Від бібліотекаря, соціального педагога бачила, приїздить екскурсії, такі всі заходи були, від психолога – жодного. Значить або його немає, або він нічого не проводить... (респондент 3)

З психологом зустріч була... Зі мною спочатку почали спілкуватися як з мамою і вже потім як з вчителем, тому що я пішла до них на роботу. Як мама, я сказала, що дозволяю, даю згоду на те, щоб з дитиною займалися. Але син не відкрився при дослідженнях, анкетуваннях, малюнках... Він розуміє, він дорослий, знає, що мама це вдома проводила... Бо я сама психолог. Тобто, коли я бачу, що десь він не в настрої, десь сумний, я для того, щоб розуміти, кажу: «Сину, давай будемо малювати сьогодні». І по малюнку можна дуже багато побачити... І тому з психологом на співбесіду він йде, але вони нічого не бачать. Ну і не побачать – він не показує ззовні нічого... (респондент 4)

Що ви можете розказати про комунікацію вчителя, класного керівника з дітьми, батьками?

Запиту до мене, як до мами, від вчителя не було. (респондент 1)

Коли син пішов в 5 клас, я в анкеті написала, що батько загинув. Після того жодного коментаря від класного керівника я не почула. Єдине, ми спілкуємося із соціальним педагогом, бо вона комунікує про пільги, харчування, поїздки... Класний керівник взагалі ніяк... (респондент 2)

У вчителя трохи упереджене ставлення. Наприклад, мій син багато сидить в телефоні. Цю проблему я знаю. В мене вдома налаштовані ліміти і коли йому дається свобода на перерві, він сидить в телефоні. Інший момент – це сама класний

керівник при певних конфліктних ситуаціях підбурює інших і каже, наприклад, «а ви подивіться...». І коли такий процес іде, то мій син закривається. Він в конфліктах участі не бере. Він просто закривається таким чином, телефоном. «Мене не чіпайте, я не з вами». І йому в даний момент це комфортно... Я знаю про випадки, де були дуже небезпечні бойові дії. І там у дітей їхня психіка так адаптувалась, що у них телефон був як спосіб виходу із депресії... А наш вчитель сказала мені, що мій син багато сидить в телефоні, і вона буде у нього телефон забирати. На що я відповіла: «Якщо будете забирати телефону у нього, тоді, забирайте у всього класу». І більше вона до цього питання не поверталася... *(респондент 2)*

Вчителька мені подобається. Вона приходить до школи суто на навчання. Тобто, якщо є свято, розказали про свято в короткому ракурсі і все, нікого не чіпає, ні на які особистості не переходить, все комфортно. Єдине що, колись доньку почали ображати старші дівчата.. Я зі своєї сторони подзвонила вчительці, щоб вона поговорила з вчителькою паралельного класу. І сину сказала, щоб провідував сестру і там бачили, що в неї є старший брат. І ця ситуація, до речі, дуже швидко вирішилася. Я думаю, що вчителька пояснила тим батькам, яка це дитина... І ця ситуація закрилась... І дорослі і вчителька так зреагували, що цих дітей в нашому житті більше не з'являлося... *(респондент 2)*

Вчитель може мені сказати щодо стану здоров'я сина. Наприклад: «Щось ваш син сумний ходить», «У нього якийсь блідий вигляд, або навпаки – дуже червоний, аж пашить». А так, щоб робили зауваження, що він якось себе не так поводить, то такого не було. Єдине, що вчительку дратувало, що син позіхає на уроках... *(респондент 3)*

Знаєте, все починається з адміністрації. Директор настільки правильно володіє цими психологічними аспектами, як правильно підійти до вчителів, як піднести, щоб вони зрозуміли. Тут повністю все обговорюється. Йде педрада, піднімається питання, наприклад, булінгу і ми обговорюємо, включаються питання саме цих дітей, які переїхали, в яких сім'я військових, чи є загиблі... І навіть, якщо хтось щось побачив під час перерви, чи уроку, то не закриває на це очі, а відразу реагує. Тому що є класні керівники, є батьки, є адміністрація. В закладі є психологи, які працюють з дітьми, є соціальний педагог. Тобто така команда створена для того, щоб цього не було. І якщо навіть десь щось з кимось стається, це одразу вирішується. Це не вирішується в конфлікті, тому що до конфлікту не доходить, от просто не допускають. І вчителі це знають. *(респондент 4)*

Чи є у школі якісь позаурочні заходи, які гуртували б дітей, де вони разом би проводили час, а не просто на перервах побігали.

Донька приймає участь в ярмарках, благодійних акціях. Я їй постійно наголошую, що це потрібно. Листівки малює. *(респондент 1)*

У нас навіть зараз екскурсій нема. Що мене неприємно вражає, що 5 клас, 4 клас, вони нікуди не ходять, нікуди не їздять. У нас клас такий, що він готовий і організувати і з коштами ніхто не буде проти. Але от якихось цікавих корисних екскурсій навіть тут по області або по місту нема... Цікаво було б кудись поїхати з бутербродами, поспілкуватися поза класом, подивитися щось новеньке. *(респондент 3)*

Нам одразу сказали, що є гурткова робота, які гуртки, хто керівник гуртка, познайомили мене і сказали що можемо обрати. З дитиною провели співбесіду в перший тиждень. *(респондент 4)*

У ліцеї така класна атмосфера. У них проводяться виховні години. Дуже багато екскурсій по місту, за містом. І наскільки згуртовується колектив. У них немає такого, що хтось може сказати, наприклад, через тебе війна, або через тебе щось сталося... *(респондент 4)*

Важко в моменти коли проходять виховні заходи, приурочені до дня захисників. Менший син говорив, що важко було триматись... бо там говорили, показували фотографії і син не ходив. Був військовий концерт – він не пішов... Ну, звичайно, вони всі у формі співають – дивитися дуже важко, коли вони говорять... Це і дорослий не може витримати, плаче. Я розумію, що він не пішов, тому що боявся своєї реакції перед однокласниками... *(респондент 5)*

Як дитина реагує на хвилину мовчання, виховні патріотичні заходи?

У нас немає знайомих хто б загинув, тобто загиблих, травмованих, людей з інвалідністю. То донька знає, що вшановують пам'ять загиблих. Немає в неї страху, плачу на хвилині мовчання. А на всі благодійні акції вона перша біжить. Я їй пояснила, для чого це потрібно і вона першою усюди долучається... *(респондент 1)*

Мене класний керівник запитала, чи можна розповісти про нашого батька на виховній годині. Я сказала, що можна, але щоб сина не чіпала, нічого не просила додати, коментувати тощо. Просто він сидить... *(респондент 2)*

От наприклад, вишиванку одягають, за героїв розповідають – для нас це не свята, чесно... 9 година ранку – це пригадування болю. Це правильно, це є, це повинно бути. Але кожне це нагадування – біль... *(респондент 2)*

Сина дуже зачепило, що хтось сміявся, коли була 9 година. Всіх підняли і вони почали десь сміятися і зухвало поводитися, от його це зачепило. Тому що для нього це біль, а для них це смішки. Тоді вже краще не робити цієї хвилини, або провести роботу, щоб всі розуміли чого вони стоять. В нього перед очима в цю хвилину тато, а навколо такий сміх... *(респондент 2)*

Коли, наприклад, Президент говорить промову, то мій син її слухає і завжди каже «Героям слава», співає гімн. Вдома, коли було дистанційне навчання і була хвилина мовчання, то ми мовчали всі... *(респондент 3)*

Коли о 9 годині вшанування хвилиною мовчання, то менший син на це звертає увагу – ми всі встаємо, а я йому пояснюю, що всі стають, тому що це захисники, герої... Пояснюю, щоб він пам'ятав, знав про це. *(респондент 5)*

Чи є у школі для дітей якісь групи підтримки? Чи було б це помічним для вашої дитини?

У нас нічого не пропонували. Але зі свого досвіду, зі своєї роботи, я до дітей військовослужбовців зверталася чи потрібна їм допомога. Діти закриті, не хочуть розмовляти. Ну, я не наполягаю. Не маю права влазити... *(респондент 1)*

Потрібно щоб мами зрозуміли чи потрібна їхній дитині від школи підтримка. Тут важливо донести, що є така підтримка. Є дітки, у яких батьки безвісти зниклі і не всі вчителі знають як з цими дітьми комунікувати, про що вони вдома балакають, які розмови ведуть. Психологу, соціальному педагогу потрібно навчати вчителів як спілкуватися з цією категорією... *(респондент 1)*

Якщо б це не стосувалося війни, батька. Чому б і ні. Просто, хто цим буде займатися? Хто це буде організовувати? *(респондент 2)*

Знаєте, що думаю, от якби разом зібрати групу дітей військовослужбовців, чи коли батьки загинули, або хтось служить. Щоб вони одне на одного подивилися і зрозуміли, що вони не одні. Їм би було легше тоді розкритися, тому що вони знаходяться в однакових умовах і вони бачать, як мама переживає чи чекає... *(респондент 5)*

Якби були якісь психологічні зустрічі, можливо психолог міг провести щось із класом, не виділяючи таких дітей, підібрати тему, говорити про те, що кожна людина може щось втратити, але це нормально, вона може хвилюватися, переживати... Тобто, щоб вони зрозуміли, що це нормально, що можна одне одного підтримувати. *(респондент 5)*

Чи є якісь пропозиції від школи щодо групи підтримки для батьків, для спілкування мам?

Якби таке було б, то я б погодилась. Якщо зробити такий колектив, якийсь коло із мам – це буде дуже суперово. Але в цей колектив обов'язково треба психологи зі стажем. Тут треба пророблювати роботу в тому напрямку, що ми продовжуємо жити, немає нічого неможливого, що ми не можемо змінити. Тут якось ще з дітьми можна поговорити. Психологу попередньо треба пройти навчання. Щоб люди вийшли з того тренінгу, чи це буде круглий стіл, з позитивом, і щоб вони бачили, що ми мусимо жити, бо життя продовжується і змінюється. Зміни є, і вони мають бути на краще... Це на базі школи можна зробити, дійсно. *(респондент 4)*

Нам потрібна допомога, от мені потрібна допомога, як матері, щоб не втрапить у той момент забути. І мені, як вчителю, теж потрібна допомога, щоб знати як правильно відповісти... *(респондент 5)*

Яку підтримку від школи чи колег ви отримуєте. Що для вас є відчутним?

Коли плануються екскурсії, у нас діти самі не їдуть. Класний керівник гуртує і дітей і батьків. Ми їдемо зі своїми дітьми. У нас є в класі і де тато загинув, і де тато зараз військовий, є і полонені... Але наскільки ми всі разом. Я навіть не можу вам пояснити, я не знаю як класний керівник це пророблює. Але в неї це так підходить – правильні екскурсії, правильні поїздки, майстер-класи, навіть тут по місту. «Ми їдемо. Пропоную вам майстер-клас на вихідні, але пропоную разом з дітьми, тому що діти хочуть батьківську підтримку. 5 днів на тиждень, ви на роботі», – тобто ось так це подає. «Давайте відпочинемо разом з дітьми. Є пропозиція – діти дуже хочуть з батьками це зробити». І ми їдемо на майстер-клас із задоволенням. Або тато або мама. Не виходить у нас, йде бабуся, наприклад. Але з сім'ї хтось є. І наскільки діти відчувають цю підтримку, що вони важливі не тільки класному керівнику, але й батькам. І ми бачимо, що в нас діти взагалі класні. Що ми їм треба і це наше майбутнє... *(респондент 4)*

Я не кажу, що від школи йдуть вчинки стосовно навчання. Ні. Такого немає. Якщо син знає математику сьогодні на 10, йому ставлять 10. Якщо він щось не довчив з української мови, або зарубіжну не прочитав, не готовий до уроку, то він отримує своїх 5 балів. Тобто тут нема такого, що якщо ми тобі співчуваємо, то значить ми тебе будемо заохочувати. Ні, дитина, отримує те що має, але і не ображають. Тут дають можливість дитині зрозуміти, що ти маєш навчатися, що це твоя оцінка, це тобі треба для майбутньої професії. Дають можливість дитині змінити оцінку, покращити її. Дають надію, що ти можеш і краще. *(респондент 4)*

От сина в мене оперували. Тиждень дитина проходила в школу, ще такої адаптації можна сказати й не було... Не знаючи ні батьків, ні толком ще вчителів, колег, тому що я теж тиждень пропрацювала, але наскільки всі разом підтримували.

Мені телефонували, мене питали чи треба допомога, чи треба автомобіль, чи треба фінансова допомога. Клас зібрав кошти, в лікарню приїхали. Знаєте... В мене це вперше. В мене взагалі в сім'ї такого не було, щоб нам хтось допомагав. Ми завжди з чоловіком самі, як і всі. Але тут я зрозуміла, що можливо, вони так зі всіма, а можливо через те, що я сама і у дитини немає батька... Ну дійсно, це є цінність для них. Вони співчують, співпереживають, і вони все роблять для того, щоб моя дитина посміхалася. *(респондент 4)*

Я не скажу, що мене не підтримують або говорять якісь незручні слова. Ні, це не так. Немає такого, щоб образили. Але в нас є вчителі, у яких чоловіки теж військові на даний момент. І от ми все одно відрізняємося від інших. Все одно є різниця. Можливо, ми думаємо трішки по іншому, наприклад, пріоритети змінилися. Ми приходимо і ми між собою можемо спілкуватися, наприклад, вони чекають ДНК. А інші люди не розуміють як це важко, і чому коли чоловік приїхав, хочеться з ним кожен хвилину провести. І ми от втрюх між собою це обговорюємо. *(респондент 5)*

Якої підтримки з боку школи вам би хотілось?

Щоб мами гуртувались. Щоб дітей познайомили із старшими і щоб ділилися досвідом, як дітки це переживають і як мама це переживає. Групи підтримки... *(респондент 1)*

Наголошувати від класного керівника, бо це початкова школа, що військові – це дійсно подвиг. Є різні військові, але взагалі треба прививати патріотичність у дітей початкової школи. Більше говорити про це. *(респондент 1)*

Ставити трошки нижче вимоги по навчанню, тому що в них є більше моментів, коли от вони зависають... У сина це відобразилося дуже сильно на навчанні. Він просто щось робить і зависає. Він чує, він дивиться на тебе, але він не чує. Тобто він в собі зависає. А вимоги в навчальному процесі такі як до всіх. І виходить так, що він на рівень нижчий, тому що йому треба більше зусиль для того, щоб включитися... до таких дітей треба трішки змінити цей момент. Не те, що менше вимагати, а наприклад, не смикати, коли вони вже руку не піднімають. Або коли його щось запитують, і він, наприклад, став і завис, то просто його посадити, без ніяких коментарів. Бо досить часто чуємо в таких випадках «Що стоїш?». *(респондент 2)*

Так, як підлітки не хочуть виділятися, то в принципі їх і не виділяти. Не чіпати. В мене навіть наш класний керівник, робить акцент, що «Я ось за ним слідкую». Ну не треба, ну він така ж людина, як й інші. Чому іншим, наприклад, можна сидіти в телефоні, а цьому ні? Чому інший бігає, а цьому постійно робляться зауваження? *(респондент 2)*

Якої підтримки, або яких запитань з боку школи вам би не хотілось?

Мабуть, взагалі щоб не питали. Тому що я не відчуваю, що школа дасть мені тієї потрібної інформації... Як на мене, мене не потрібно запитувати. Було би приємно, якби запитали що потребує дитина «Можливо вам щось треба?» І такі запити не мають бути частими. *(респондент 1)*

«Ваша дитина ж безкоштовно харчується». Чомусь це наголошують... Ну таку пільгу ввели так, чому вона не має права користуватися?.. *(респондент 1)*

Коментарі від однокласників, як позитивні, так і негативні, вони не треба. Просто не помічати! Зробити максимально такі умови. Наприклад, якщо дитину жаліти, вона буде більше плакати, її буде ще гірше зібрати. Але і в жорсткі умови не треба ставити. Має бути середина. *(респондент 2)*

Нас намагаються долучати на збори для ярмарки, макулатури. Але я не можу сказати, що мене це надихає. Іноді навпаки – це мене трошки напружує, тому що це треба викроїти час, щоб приділити цьому більше уваги, а його не завжди є, або не завжди є бажання, або не завжди є настрої... *(респондент 3)*

Все, що стосується служби чоловіка, наприклад, де він, що він, як він, а як ти себе в цьому почуваєш, чи ти переживаєш. Я не хотіла б про це говорити, тому що зрозуміло, що я переживаю, я сиджу як на порохівій бочці щодня, тому що це армія, тут змінюється все... *(респондент 3)*

Коли йде нагадування, воно болить дуже сильно. Болить і у донечки, і у сина, і в мене, але просто коли питають, це неможливо взагалі без сліз, тому що повертаєшся назад, от просто пару секунд і ти повертаєшся назад. Хочу, щоб мене не розпитували про чоловіка, як сталось, де загинув, при яких обставинах. Тому що мені це боляче. І коли мене запитують «Де ви працювали раніше? Де ви жили раніше? Як ви працювали в тій школі? Як ви опинилися в іншій школі?». Це все взаємопов'язано в мене з чоловіком, тому що він військовий і ми переїжджали. Тому зараз мене вже не запитують, бо я одразу кажу «Я не хочу про це говорити. В мене є сьогодні, я не хочу назад дивитися. Мені це боляче». І люди розуміють. Більше не питають взагалі... *(респондент 4)*

Є фрази, які виникають або вилітають від людей не тільки тому, що вони хочуть образити, а напевно більше від того, що вони це самі не відчули...*(респондент 5)*

Сину було важко, коли давали їм речі. «Чому мені дали, а іншим не дали?». Я кажу що підтримали. «А... це тому, що в мене немає тата?» Тобто його виділяють цією допомогою... І йому стає незручно. «Тим не дали, мені дали»... *(респондент 5)*

Дуже ображають фрази, коли кажуть, що життя продовжується. Так, життя продовжується, але повинна бути міра, суспільно моральна норма у народу. Ніхто

не говорить, як інші повинні жити, слухати музику, але це повинно бути трохи стриманіше по відношенню до тих, хто загинув і тих, хто захищав. «Життя продовжується. Треба жити далі» – ця фраза мені як лезо в серце. *(респондент 5)*

Я б не хотіла казати причину загибелі чоловіка. Мені хочеться щоб ніхто не знав причину. Зрозуміло, що він загинув, але як це сталося, деталі, що спричинило, які поранення і що передувало цьому щоб ніхто не знав. *(респондент 5)*

Чи робить щось школа по меморіалізації? Чи можливо у школі є портрет тата-героя? Чи важливо було б для вас, якби в закладі освіти була така меморіалізація про вашого чоловіка?

У школі немає, тому що він (чоловік) вчився не в цій школі. Зараз взагалі дуже важко щось відкрити десь. Загиблих настільки багато... Вони зробили плакати своїх випускників. В нашому випадку нам дозволили відкрити дошку в смт тільки тому, що в нас не було тіла. А школа, навіть чоловікова, не дозволила, тому що сказали, що в нас дуже багато хлопців загиблих, і ми тоді обвісимо всю школу... І якби у школі був би портрет загиблого чоловіка, я б не хотіла щоб він там був. Чесно. Бо це постійне нагадування. Це біль. *(респондент 2)*

В школі зараз є куточок пам'яті загиблим захисникам, ті, хто вчилися в нашій школі. От спочатку в мене питали чи можна фото повісити, але я не могла, я не можу заходити, я коли бачу, все... У нас у кожній школі є такі куточки, де є прапор і фото захисників. От спочатку це було важко. Але зараз ти розумієш, що тепер тобі важливо, щоб залишилась пам'ять і щоб про це знали, і пам'ятали... *(респондент 5)*

До мене зверталися із підприємства, де працював чоловік, з приводу книги. Я сказала, що хочу щоб про нього знали і знали, що він справді є героєм... У нас є алея слави в місті. Я знаю, що менший син, коли гуляв, їздив туди. І коли ми там йшли з ним, я питаю: «Хочеш? Пішли сходимо». Ми пішли, постояли. Важливо, щоб була пам'ять... Щоб десь це залишилось.. Нехай там буде ім'я. Щоб не просто стерли і забулися. *(респондент 5)*

Аналізуючи дані інтерв'ю можна сказати, що немає однозначної відповіді на будь-яке поставлене запитання. Все залежить від ситуації, в якій перебуває зараз родина військовослужбовців і від того, чи знаходиться у безпеці їхня близька людина, скільки минуло часу від моменту втрати тощо. У їхній взаємодії з оточуючими іноді виникають непорозуміння, страхи чи упередження. Вони можуть бути занадто емоційними, агресивними, чи навпаки, замкненими. Оточуючі не завжди розуміють їхній стан та їхні потреби і це може відштовхувати, заглиблювати усамітнення. Тож надалі є потреба у напрацюванні матеріалів, інструментів з цієї теми та наповнення онлайн-курсу для надання своєчасної та якісної підтримки сім'ям військовослужбовців у шкільному освітньому середовищі.

Центр інноваційної освіти «Про.Світ» – це громадська організація, яка з 2014 року працює з метою посилення спроможності освітян та освітніх інституцій еволюційно зростати та втілювати зміни заради сталого розвитку людського потенціалу.

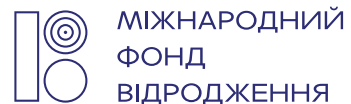
 про.себе

 про.спільноту

 про.Україну

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

 prosvitcenter.org

 fb.com/CenterPro.Svit

Київ Україна, 2024